

Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti

Přehled dějin evropského umění

Evropská architektura 19. století

přednášející: PhDr. Richard Biegel, PhD.

Architektura 19. století v Evropě

I. Zrození neoklasicismu v Římě (1740-1780)

- Symbolem počátku novoklasicismu je zájem o řeckou architekturu, která byla římským umělcům i nadšencům zprostředkována **novými vykopávkami v Pompejích (1748) a Herculaneu (1738)**.
- Roku 1758 vycházejí „*Les ruines des plus beaux monuments de la Grèce*“ **David Le Roy**, který získal v roce 1750 římskou cenu pařížské akademie, a který na římský pobyt navázal studijní cestou do Řecka v letech 1754-56
- Ještě horlivějšími obdivovateli Řecka jsou angličané - James Dawkins, Robert Wood – *The Ruins of Palmyra* (1753), *The Ruins of Balbec* (1757); James Stuart a Nicholas Revett (*The Antiquities of Athene*, 1762);
- pro následný vznik architektonického novoklasicismu je klíčová architektura palladianismu, který v Anglii během 18. století postupně převládl – viz Lord Burlington, William Kent, Chiswick House, 1726-29, nebo William Kent, Norfolk, Holkham Hall, vestibul, kolem 1734

Zásadní impuls – spojení G. B. Piranesiho a stipendistů Francouzské akademie:

Giovanni Battista Piranesi (1720-1788):

- klíčová postava nadnárodního okruhu obdivovatelů antiky
- narozen v Bentátsku; v Benátkách blízek Carlo Lodolimu – přesvědčenému obhájci Palladia a „pravdivé“ architektury bez zbytečných ozdob

Francouzská akademie v Římě:

- založená 1666, byla jedním z hlavních elementů Colbertovy umělecké politiky; stipendium byl udělováno vítězům soutěží na Pařížské akademii
- 1745 si Piranesi zařídil na Corsu atelier, jež je horlivě navštěvován stipendisty akademie – vzniká zde přátelský kruh, který výrazně ovlivní francouzské umění

hlavní představitelé první vlny novoklasicismu:

Charles De Wailly - dostal římskou cenu **1752** za projekt paláce, který byl spíše provokací – vymykal se konzervativnímu akademickému pojetí, nerespektoval zadané měřítko... leč bravura kresby zvítězila a namísto přísné reakce přišlo ocenění - zvítězilo spojení přetrvávajícího baroka a nově objevené antiky...

Marie-Joseph Peyre - v Římě vytváří monumentální kompozice inspirované římskými lázněmi, Michelangelem i Berninim, jež pak předkládá do soutěží akademie sv. Lukáše – projekt **katedrály a Akademie**
- zájem o řeckou architekturu vyvolal vlnu dekorativních „řeckých“ motivů, které byly ve skutečnosti nesourodou koláží antických fragmentů z různých dob a míst; namísto velkorysých vizí tak nejrychleji vítězí tzv. **řecký styl - Gout grec**, tj. dekorativní systém, který ve francouzských interiérech rychle vytlačil doznívající rokoko

II. „Revoluční architektura“ ve Francii a Prusku (c1780-1800)

Francouzská revoluční architektura:

Pojem je výstižný i zavádějící – z hlediska architektury se jednalo o určitou „revoluci“, avšak zároveň vše vznikalo za starého režimu

Claude-Nicolas Ledoux (1736-1806) :

Salines de Arc-et-Senans (Chaux), 1775-80 - ideální město, zahrnující tovární provoz i bydlení; ve středu dům ředitele – jasné vyjádření pevné společenské hierarchie

„**Pařížské proyplaje**“ – **Bariéres (celnice)** –1784-89 – 60 pavilonů pro výběr cla – architektonická cvičebnice pod širým nebem; stavba zruinovala pokladnu – 1789 je Ledoux odvolán, za revoluce většina pavilonů co symbolů starého režimu stržena, dochovaly se 4 (Denfert-Rochereau, Vilette, Throne a Monceaux)

- 1804 vychází **Ledouxův traktát: L'Architecture considérée sous le rapport de l'art, des mœurs et de la législation**; Koncipováno 5 svazků – včetně univerzálních dějin architektury, realizován 1, věnovaný nástinu jeho architektonické teorie a vysvětlení projektu Arc-et-Senans

- nikde není protiroyalistický – dílo věnováno ruskému caru (jeden z prvních zájemců) !

- publikuje zde další plánované části areálu, které jsou již zcela poplatné „architecture parlante“, „mluvící architektuře“, v níž forma budovy odráží její účel: **Dům výrobců obručí, Dům říčních inspektorů, Továrna na kanóny, Nekropole**

Étienne-Louis Boullée (1728-1799)

1780 – projekt na přestavbu Versailles – téměř symbolický utopický epilog nejdůležitější zakázky francouzské architektury 17. a 18. století

1781 – vznikají projekty **Opery a Metropole**

1782 – bez zjevného důvodu se vzdává všech svých funkcí ve službách krále – působí již jen jako teoretik a pedagog.

Palais de la Justice, 1782

Newtonův kenotaf, 1784 – Boulléeho komentář: „*Vznešený duch! Génius nesmírný a hluboký! Božská bytost! Newton, tys určil podobu země. Já vytvořil plán, jak Tě do tvého objevu zahrnout...*“

Čítárna královské knihovny v Rue Riechellieu, 1785 – dlouhý sál zaklenut valenou kazetovou klenbou s horním velkým oknem

Hlavní dílo - **množství utopických projektů, které se pohybují na hranici architektury a malby**

Pomyslný pokračovatel francouzské revoluční tradice:

Friedrich Gilly (1772–1800):

- syn Davida Gillyho, rodem francouze, architekta a zakladatele architektonické školy v Berlíně

Friedrich Gilly, Berlin, návrh památníku Friedricha Velikého, 1796

Friedrich Gilly, Rue de Chartres, kresba, 1797

Heinrich Gutz (architektura), Friedrich Gilly (reliefy vlysu, Berlin, královská mincovna, 1798-1800,

- 1793 založena stavební škola, 1799 akademie kde mladý Friedrich vyučoval – mezi jeho žáky patřili Friedrich Schinkel a Leo von Klenze!

III. Romantický neoklasicismus a neogotika (1800-1830)

Architektura na pomezí romantismu a historismu:

Karl Friedrich Schinkel (1781-1841)

- Neue Wache, 1815-18

- památník osvobození, 1815 (projekt)

- Divadlo, 1818-21
- Altes Museum, 1823-30
- Friedrichserdersche Kirche, 1824-30
- Bauakademie, 1832-35
- Královský palác na Akropoli, 1834 (projekt pro Otto von Wittelsbach)

Leo von Klenze (1784-1864)

- Glyptoteka, 1816-30
- Rezidence, 1823-32
- Walhala u Řezna 1830-32

IV. Stylový historismus (1830-1880)

Heinrich Hübsch 1828: „*V jakém stylu máme stavět?*“ --- odpověď je záhy nalezena!

- Po první romantické fázi přichází fáze vědecká; stavby se rozlišují dle účelu, jež jim dodá potřebný styl
- dále zesiluje vědecké zkoumání minulé architektury – romantický prožitek ustupuje do pozadí
- novoklasicismus je postupně střídán národními „renesančními“ variacemi; ve střední Evropě vítězí přísná novorenesance a stává se nadnárodním stylem.

Novorenesance:

Gottfried Semper (1803-1879)

Opera v Drážďanech – I. (1838-41), II. (1871-1878)

- Rozdíl mezi „romantickým“ a „přísným“ historismem – dotažení „stylu“ do celkové koncepce (náznaky už předtím); středoevropským centrem Drážďany, hlavní představitel Gottfried Semper
- Sloh se stává estetickou, ale též intelektuální záležitostí – nastupuje hledisko „slohové čistoty“; sloh není napříště tvořen, leč aplikován dle ověřených principů vycházejících z jeho podstaty, které reflektují vztah mezi konstrukcí a tvarem detailů
- Semper odmítal moderní technologie i neklasické formy – vzniká dočasný rozpor mezi „vysokou“ architekturou a rychle se rozvíjejícími inženýrskými technologiemi.

Novogotika:

Impulsem romantické objevování středověku, ale i tristní stav mnoha památek; celoevropské hnutí:

Francie – **Eugène Viollet-le-Duc (1814-1879)** – Vézely, Notre Dame de Paris; Carcassone

Německo – zahájení prací na **Kolínské katedrále 1824**

Gotika se etabluje i coby styl novostaveb – vzorem Anglie, kde nikdy nepřestala:

Londýn, Parlament, Charles Barry, Augustus Welby Pugin, 1836, 1846-67

- vědecký styl postihla relativizace stylové čistoty již dříve známá z antických předloh --- posléze také dochází k čím dál častějšímu zapojování „moderních“ principů
- Po gotice a renesanci jsou záhy rehabilitovány i další styly – zejména baroko (viz imperiální stavby ve Vídni)

Ukázkové použití stylových rovin – Vídeňská Ringstrasse:

Opera – August Sicard von Sicardsburg, Eduard van der Nüll, 1860-69 renesance

Parlament – Theophil Hansen, 1874-83 – řecký styl jako aluse řecké demokracie

Votivkirche – Heinrich Ferstel, 1856-79 – gotika jako sakrální sloh

Radnice – Friedrich von Schmidt, 1872-83 – pozdní gotika jako zlatý věk buržoazie

Rychle však dochází i k „Inflaci slohů“, která vyvolá největší kritiku v závěru století:

Neuschwanstien, Christian Jank, 1869-86

V. Inženýrské stavby

- kolébkou industrializace Anglie
- ve 2/2 18 století vznikají první továrny, většinou jednoduché stavby bez architektonických ambicí
- země poprvé propojí silnicemi, které kvalitou překonávají římské cesty
- paralelně se staví vodní kanály pro přepravu materiálu mezi velkými industriálními centry
- 1790 – Wattův parní stroj – nejprve přeprava po kanálech, posléze železnice – vzniká nutnost stavby mostů o velkých rozponech oživila zájem o konstrukce – nejprve dřevěné, posléze i železné

Železné konstrukce:

- nejprve inženýrské stavby:

Crumlin u Newportu, viadukt, 1853-57

Wuppertal, Mungstener brücke, 1894-97

Forth Bridge, 1882-90

- postupně se železo začíná prosazovat i v tovární architektuře – nahrazuje dřevo a vznikají první skeletové stavby – výplň je nejprve kámen či cihly, ale záhy také sklo

Sheerness, Prístřešek k ukládání člunů, 1856-60- jednoduchá stavba bez jakéhokoli odkazu na historismus - těmito „zadními vrátky“ se železo vkradlo do městské architektury – v polovině století je již užíváno i na fasádách

Glasgow, John Baird, obch. dom Gardner a syn, 1855-56

Liverpool, Peter Ellis, Oriel Chambers, 1864

Železné stavby však mají další vývoj – proměňují se dle stavebních úloh ---- opět se vždy jedná o účelové stavby, které nebyly řazeny do kategorie vysoké architektury

Decim Burton, Richard Turner – Kew Garden, Palm House, 1844-47

zlomová stavba:

Křišťálový palác v Londýně, 1851

první stavba z čistě prefabrikovaných dílů! parametry: délka 564 metrů, výška 32,9, 23 000 litinových nosníků, 358 ocelových (celkem 4500 tun železa), 83 613 m² prosklených ploch (180 000 panelů týdně zaskleno)

Princip stavby záhy opakován na dalších výstavních pavilonech (**Mnichov 1854, New York 1853** – zde 1858 požár, jež názorně ukázal největší riziko železných konstrukcí)

VI. Zrození metropole

Vybrané příklady přístupu k městu v polovině 19. století:

Vídeň – vložení pásu reprezentativních budov mezi centrum a předměstí

Barcelona, Ildefonso Cerdá, 1859 – pravidelná šachovnice

celoevropský vzor Paříž: Centrum se stává především křižovatkou – zároveň se vytváří reprezentativní třídy – boulevardy

Výstavy 1878 a 1889 zcela mění obraz města:

Tour Eiffel --- triumf železných konstrukcí, které – stojíc mimo hlavní proud architektury – vytryskly do nebeských výšin...

Epilog - Výstava 1900 – symbolický předěl mezi stoletími – stylová válka zapomenuta, triumf průmyslu nové doby a zrod nové architektury; reakcí na vítěznou industrializaci představuje:

Hnutí Arts and Crafts

– založeno Williamem Morrisem (Morris, Marshall and Faulkner & Co) v polovině 19. století jako radikální individualistická odpověď na průmyslovou revoluci

Red Houde, Philip Webb a W. Morris, 1889

hlavním rysem láska k řemeslu, společenská utopie – snaha o návrat před průmyslovou revoluci

Návaznost na ideje Johna Ruskina (1819-1900) – velkého kritika kapitalismu a průmyslové společnosti (The Seven Lamps of Architecture (1848) a The Stones of Venice (1851 – 1853).

VII. Literatura

Claude Mignot, Architektur des 19. Jahrhunderts (1983)

Robin Middleton – David Watkin, Architecture du XIXe siècle (1980)

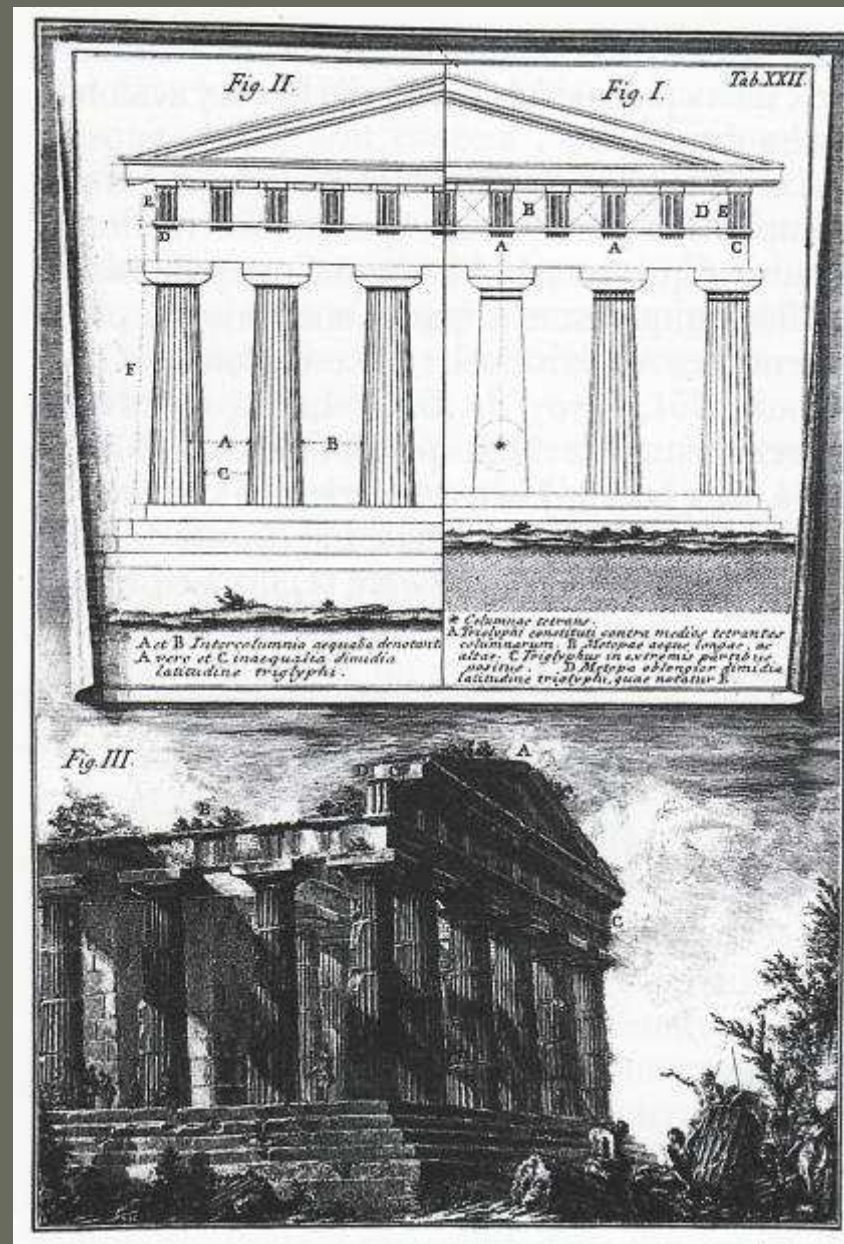
René Huyghe, Umění a lidstvo (Larousse), Umění nové doby (1974)

Michael Raeburn (ed.), Dějiny architektury (1993)

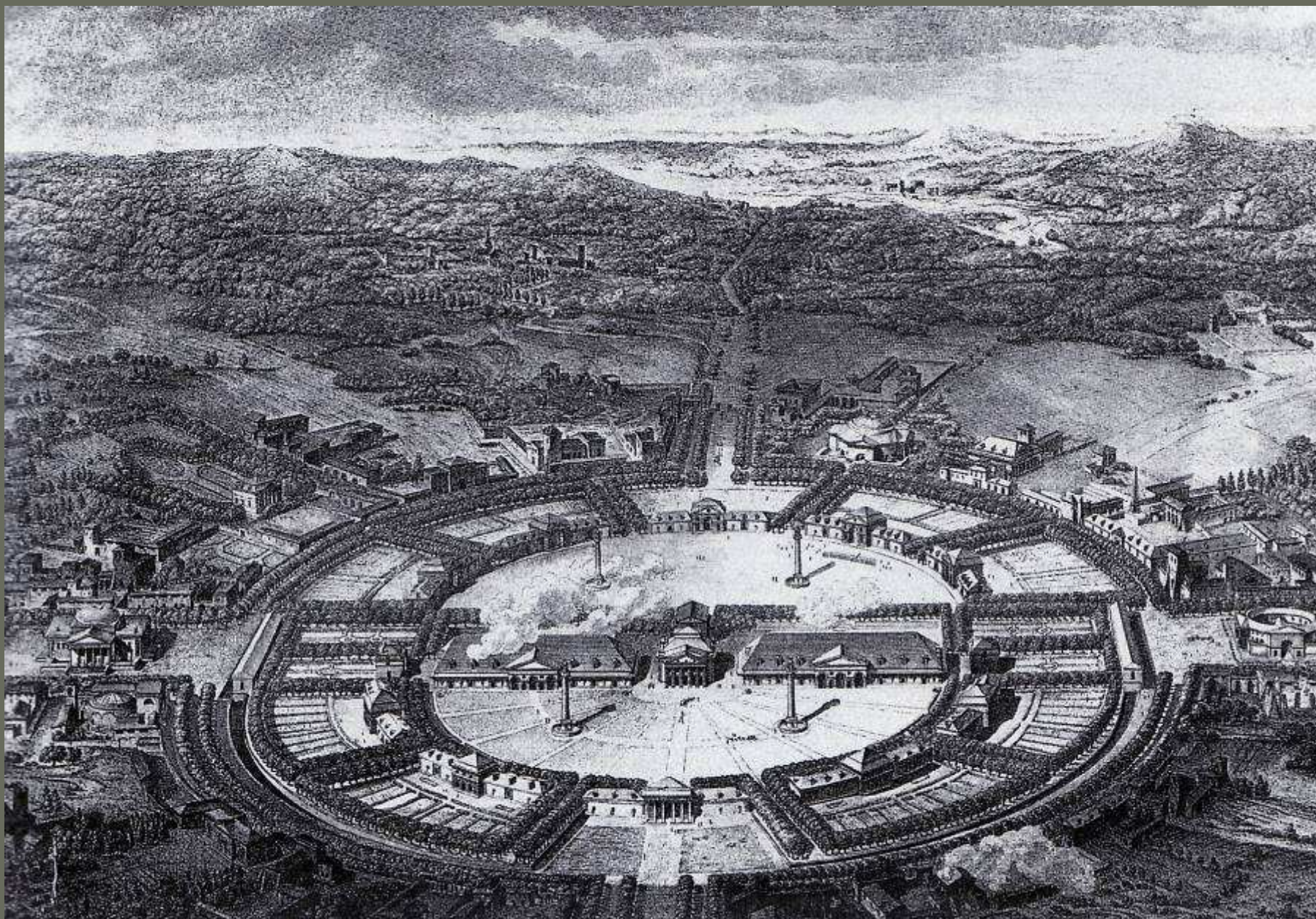

Paestum, II. chrám bohyně Héry, kol. 450 před Kr.

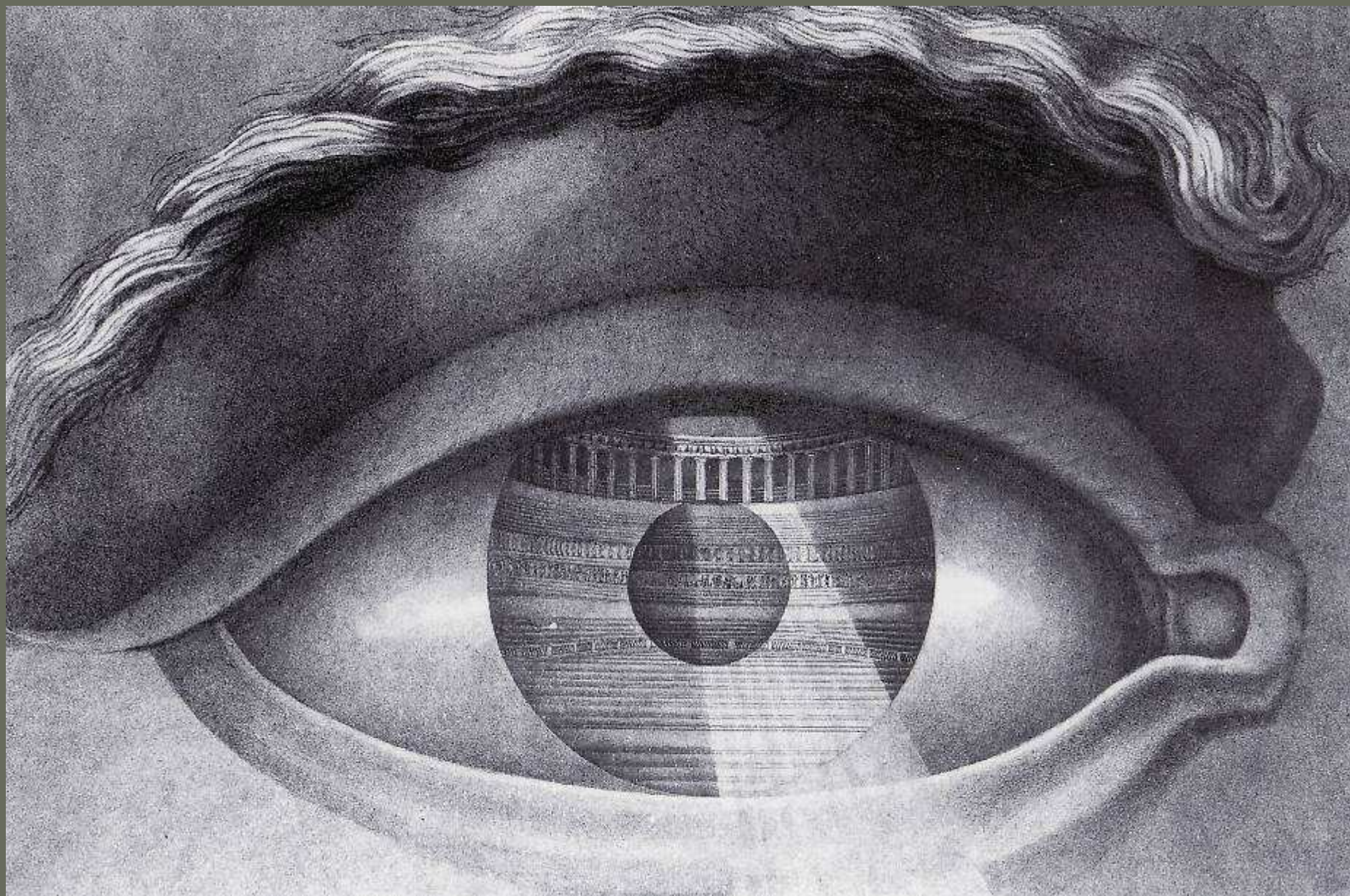
Gianbattista Piranesi, Agrigente, Chrám Concordie,
 in: Della Magnificenza ed Architettura de' Romani, 1761

Claude-Nicolas Ledoux, Salines de Arc-et-Senans (ideální město Chaux), 1775-80

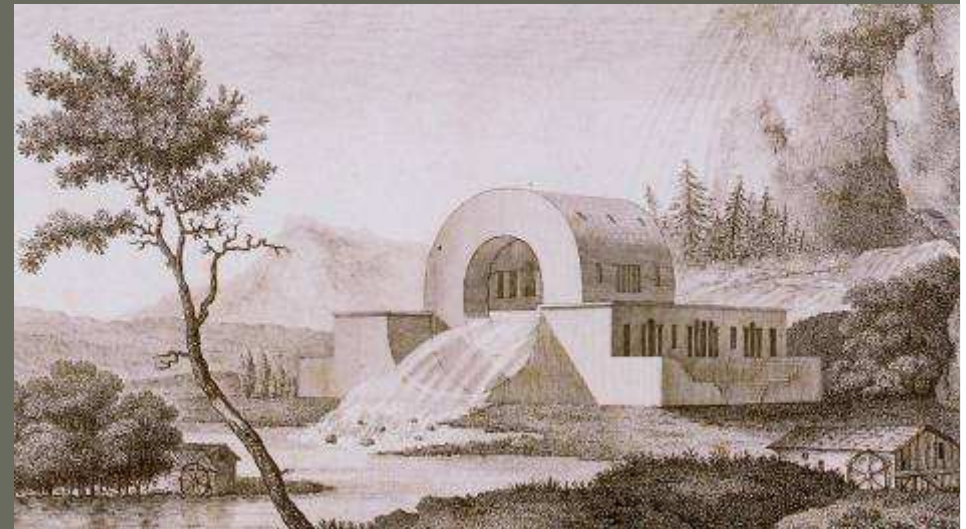
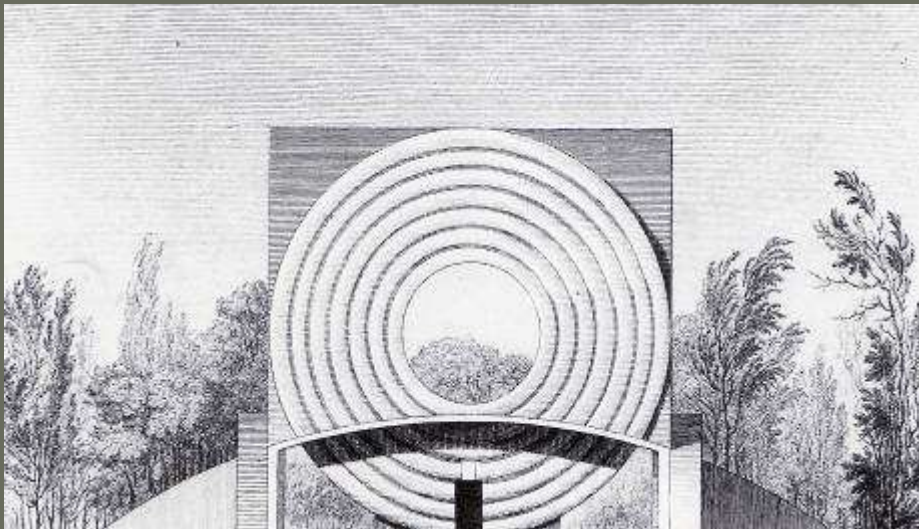
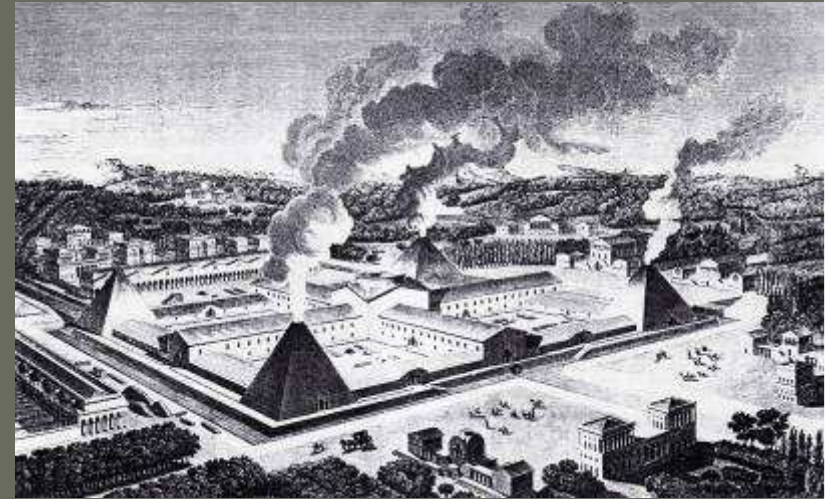
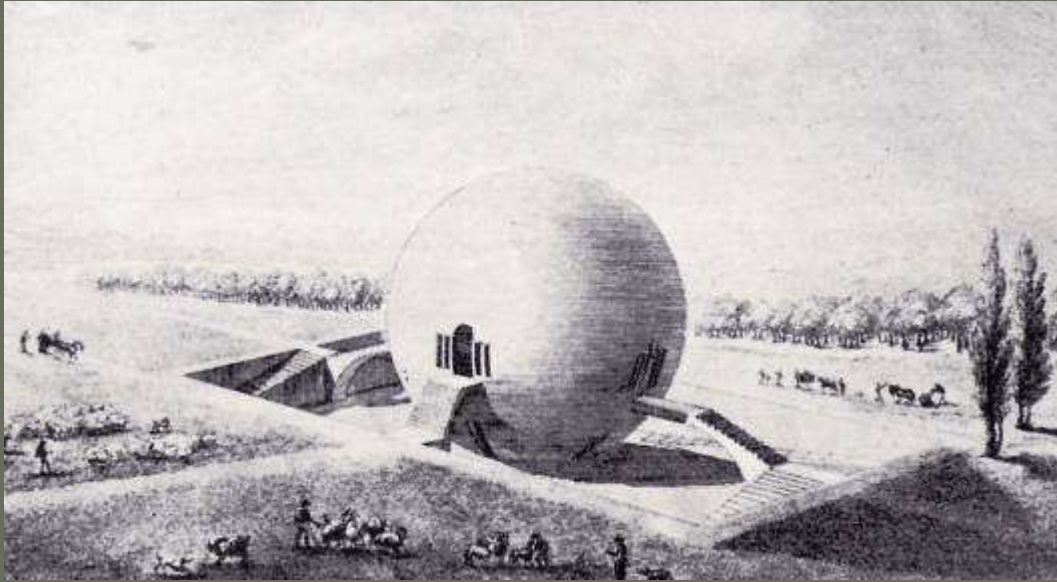
Claude-Nicolas Ledoux, Salines de Arc-et-Senans (ideální město Chaux),
dům ředitele, 1775-80

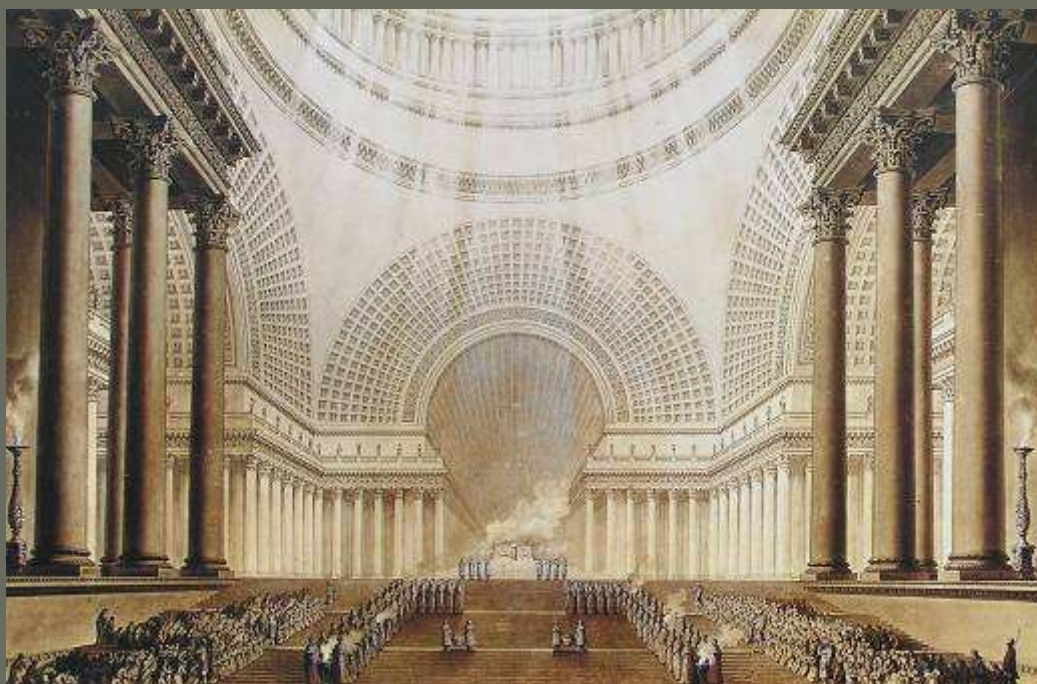
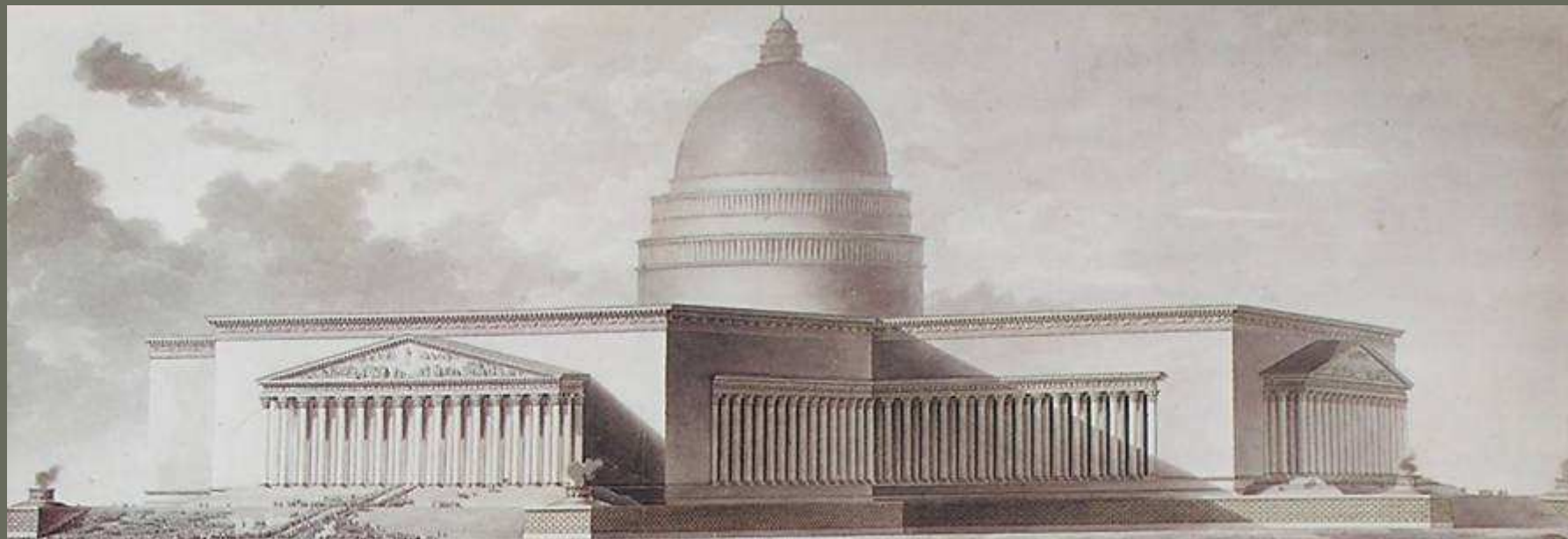
Claude-Nicolas Ledoux, hlediště divadla v Besancon

Claude-Nicolas Ledoux, Barrière de la Vilette, 1784-89

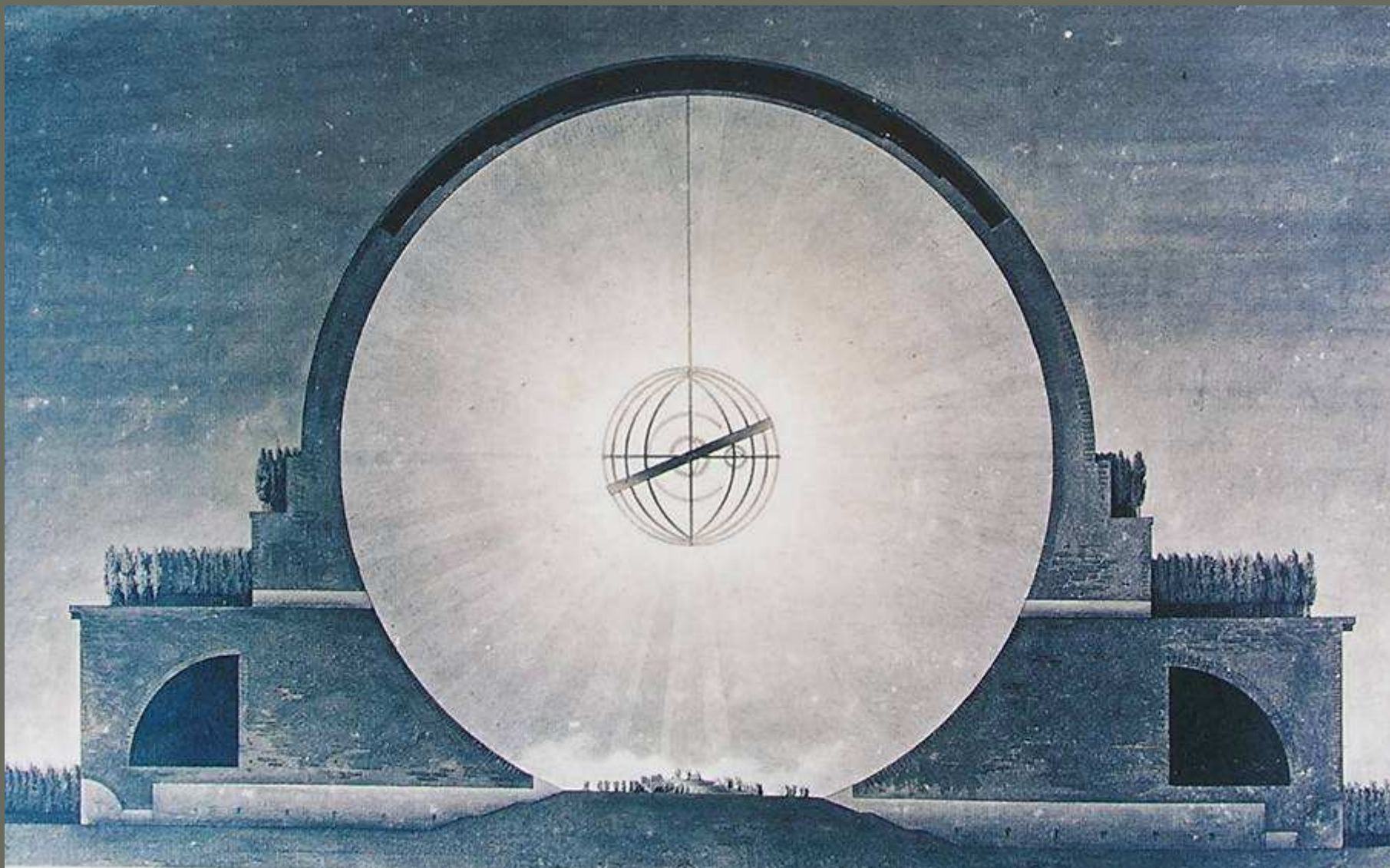

Claude-Nicolas Ledoux, návrhy budov pro město Chaux:
Dům strážců polností, továrna na kanóny, dům výrobců obručí, dům říčních inspektorů,
vše dle Ledouxova traktátu „L'Architecture considérée sous le rapport de l'art, des mœurs
et de la législation“ z roku 1804

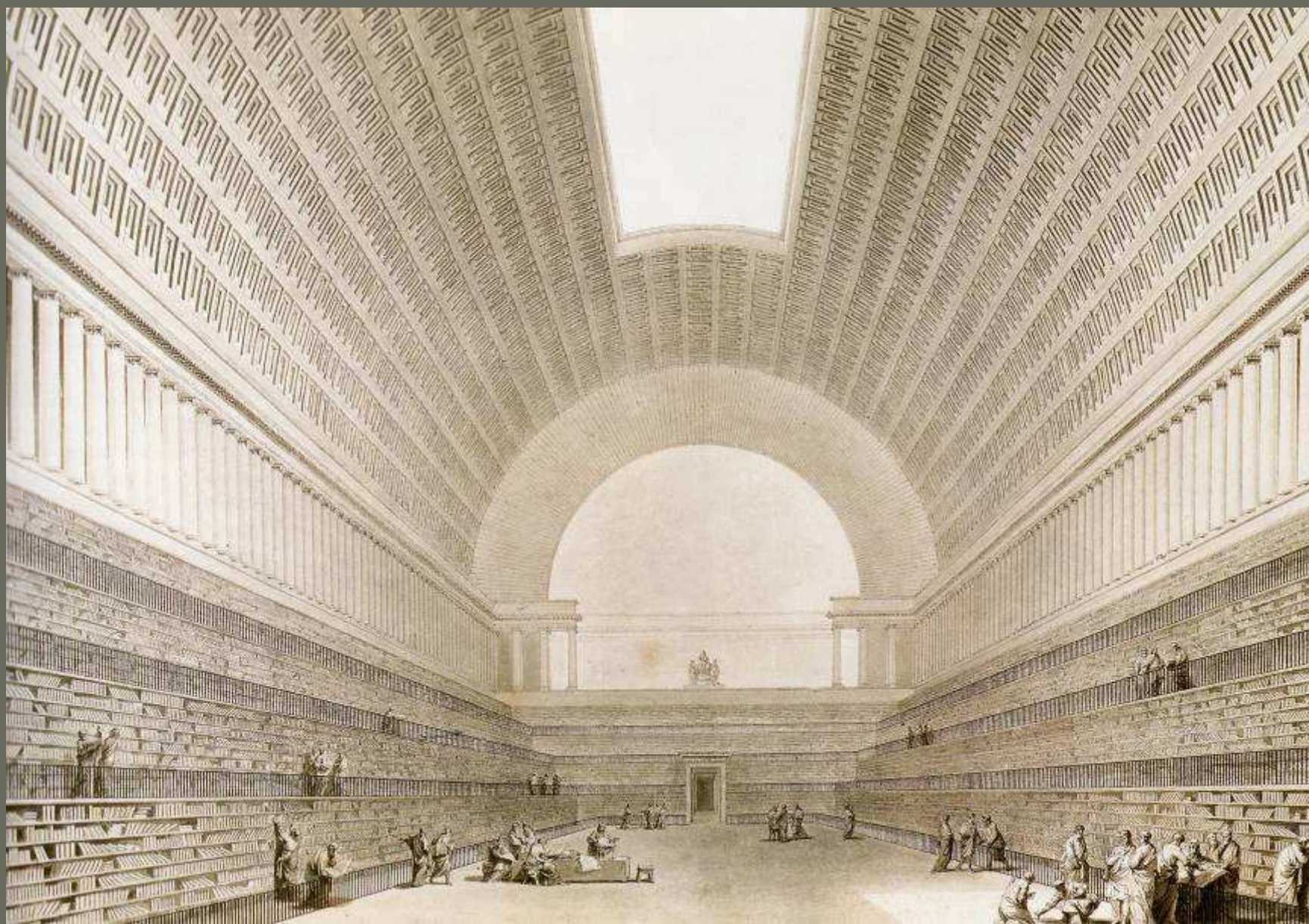

Étienne-Louis Boullée, projekt Metropole, 1781

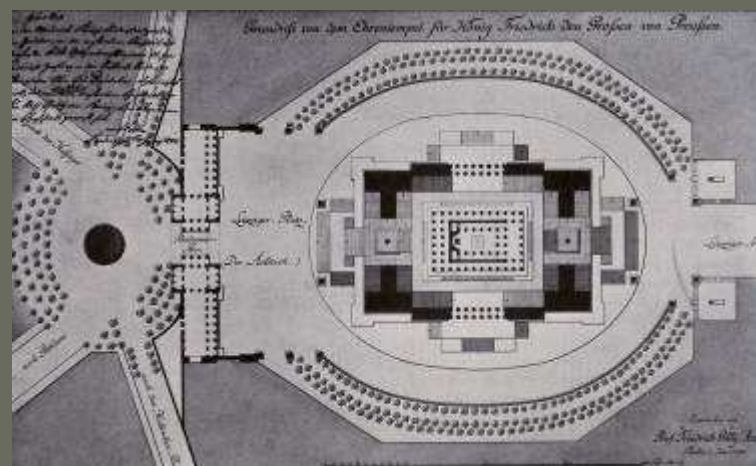
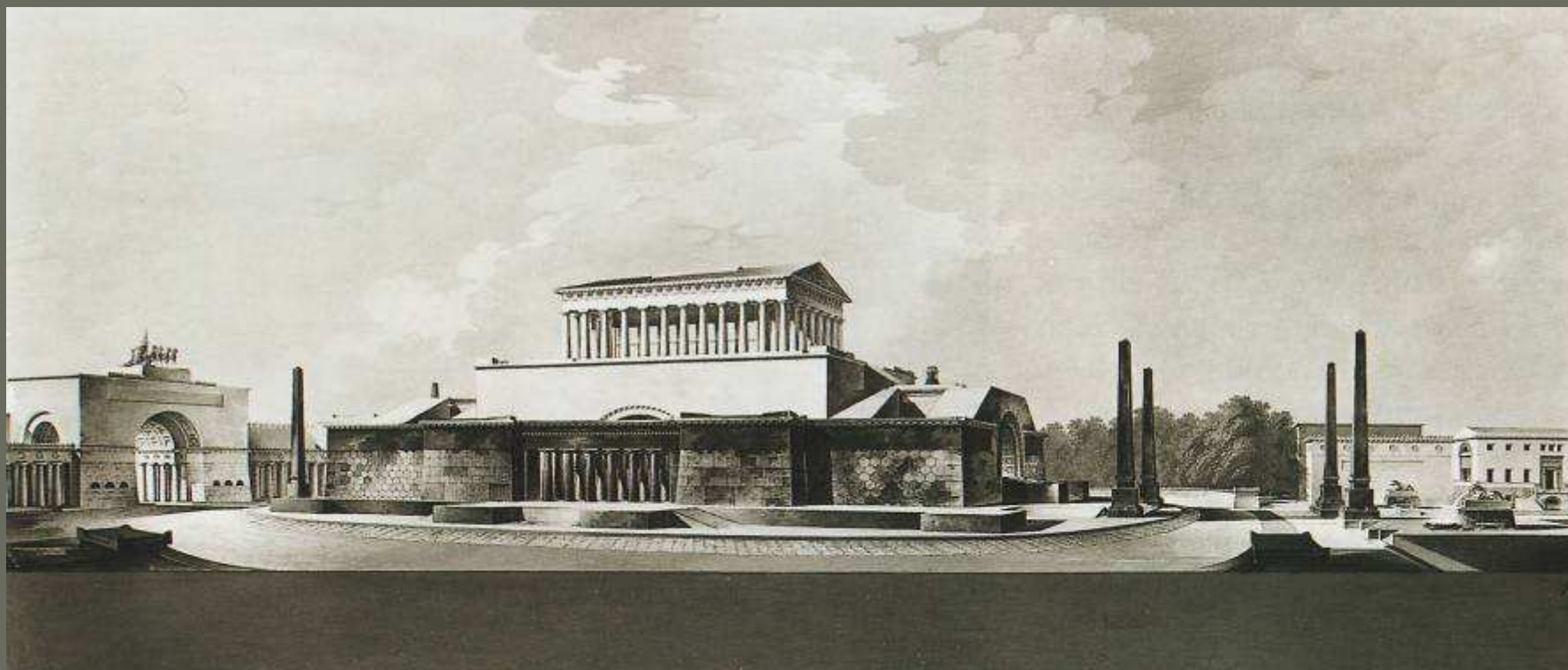

Étienne-Louis Boullée, projekt Newtonova kenotafu, 1784

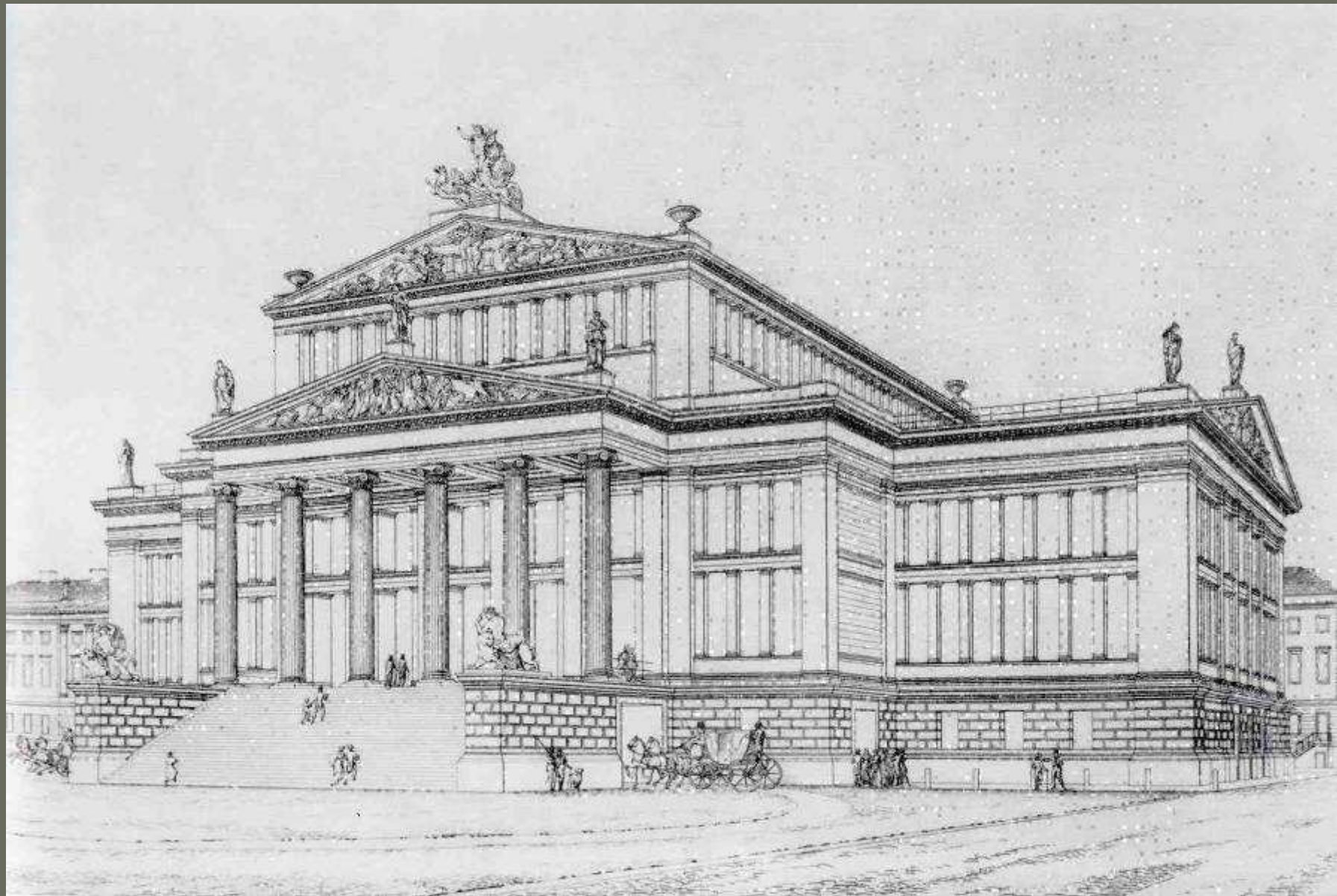
Étienne-Louis Boullée, Paříž, projekt čítárny královské knihovny v Rue Richelieu, 1785

Friedrich Gilly, návrh památníku Friedricha Velikého na Leipziger Platz v Berlíně, 1796

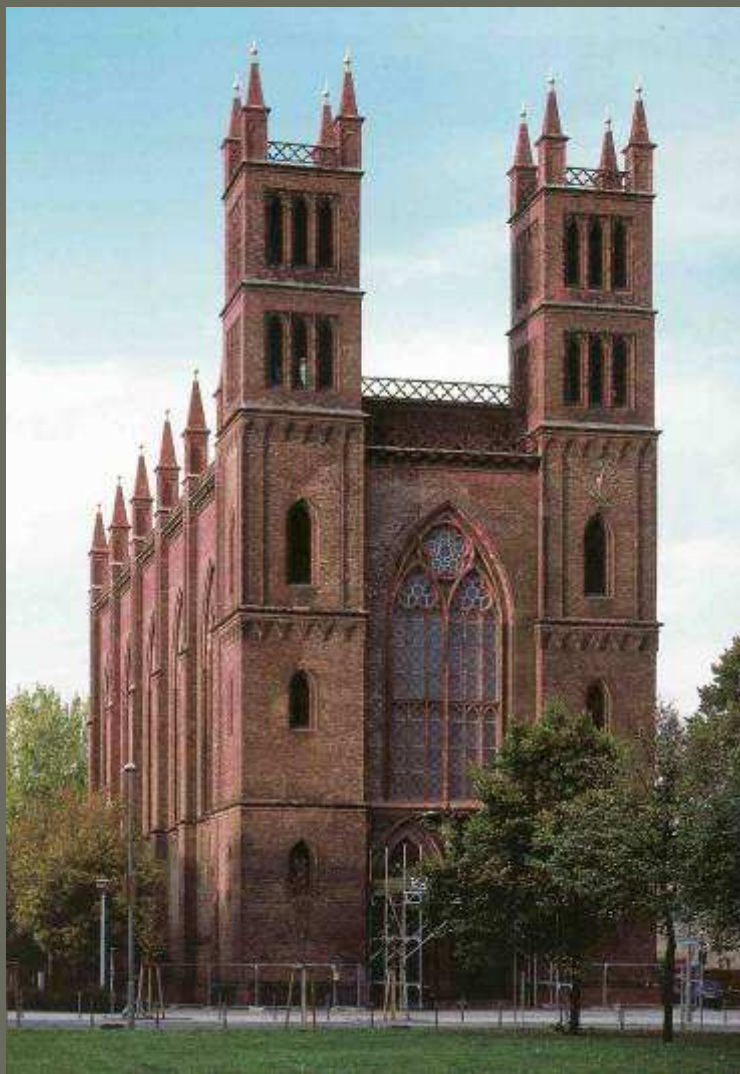
Berlín, Neue Wache, Karl Friedrich Schinkel, 1815-18

Berlín, Nové divadlo, Karl Friedrich Schinkel, 1818-21

Berlín, Altes Museum, Karl Friedrich Schinkel, 1823-30

Berlín, kostel ve Friedrichswerde a Stavěbní akademie, Karl Friedrich Schinkel, 1824-30, 1832-35

Karl Friedrich Schinkel, projekt královského paláce na akropoli v Athénách, 1834

Mnichov, Glyptotéka, Leo von Klenze, 1816-30

Mnichov, královská rezidence, Leo von Klenze, 1823-32

Walhala u Řezna, Leo von Klenze, 1830-32

Drážďany, opera, Gottfried Semper, první (1838-41) a druhý (1871-1878) projekt

Carcassonne, středověké město před a po restauraci (Eugén-Violette Le-Duc, od 1850)

London, House of Parliament, Charles Barry, Augustus Welby Pugin, 1836, 1846-67

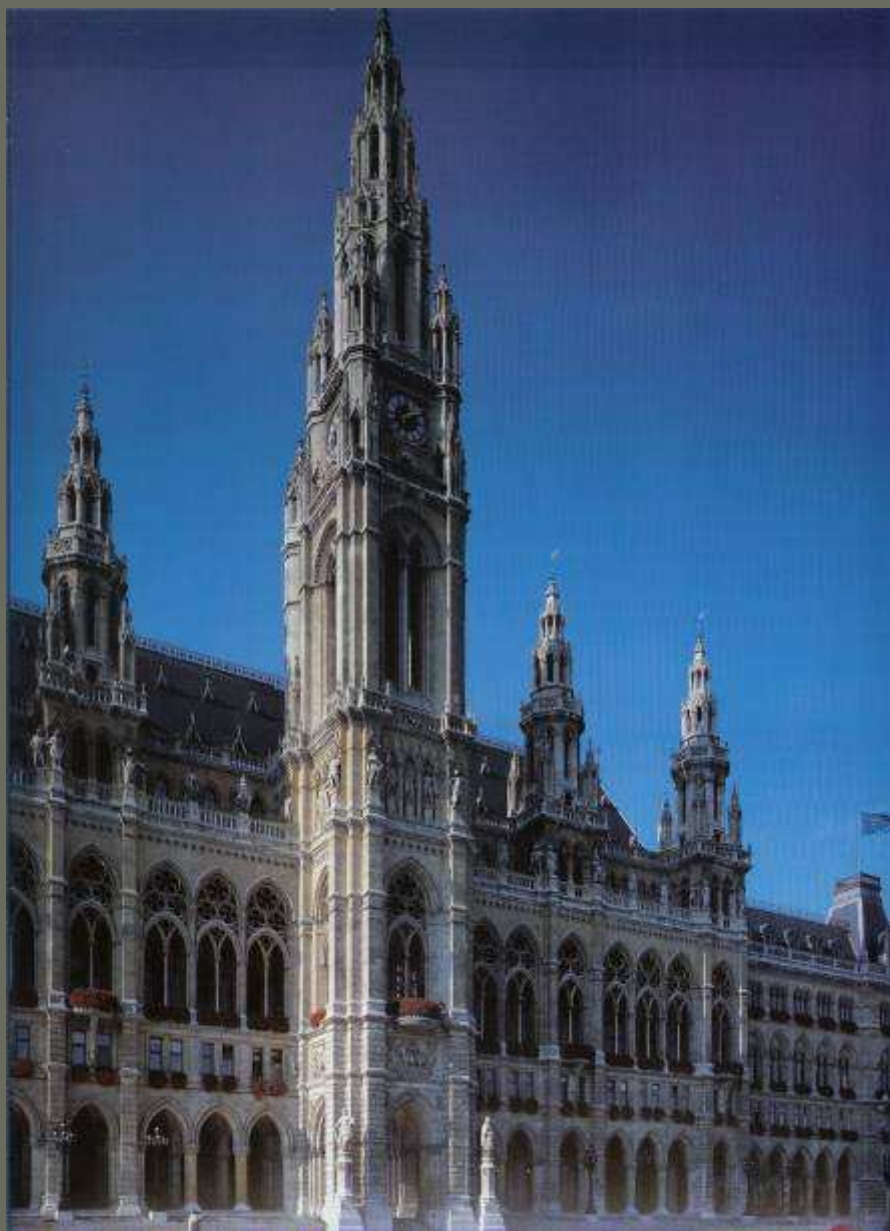

Vídeň, Ringstrasse, opera, August Sicard von Sicardsburg, Eduard van der Nüll, 1860-69

Vídeň, Ringstrasse, Parlament, Theophil Hansen, 1874-83

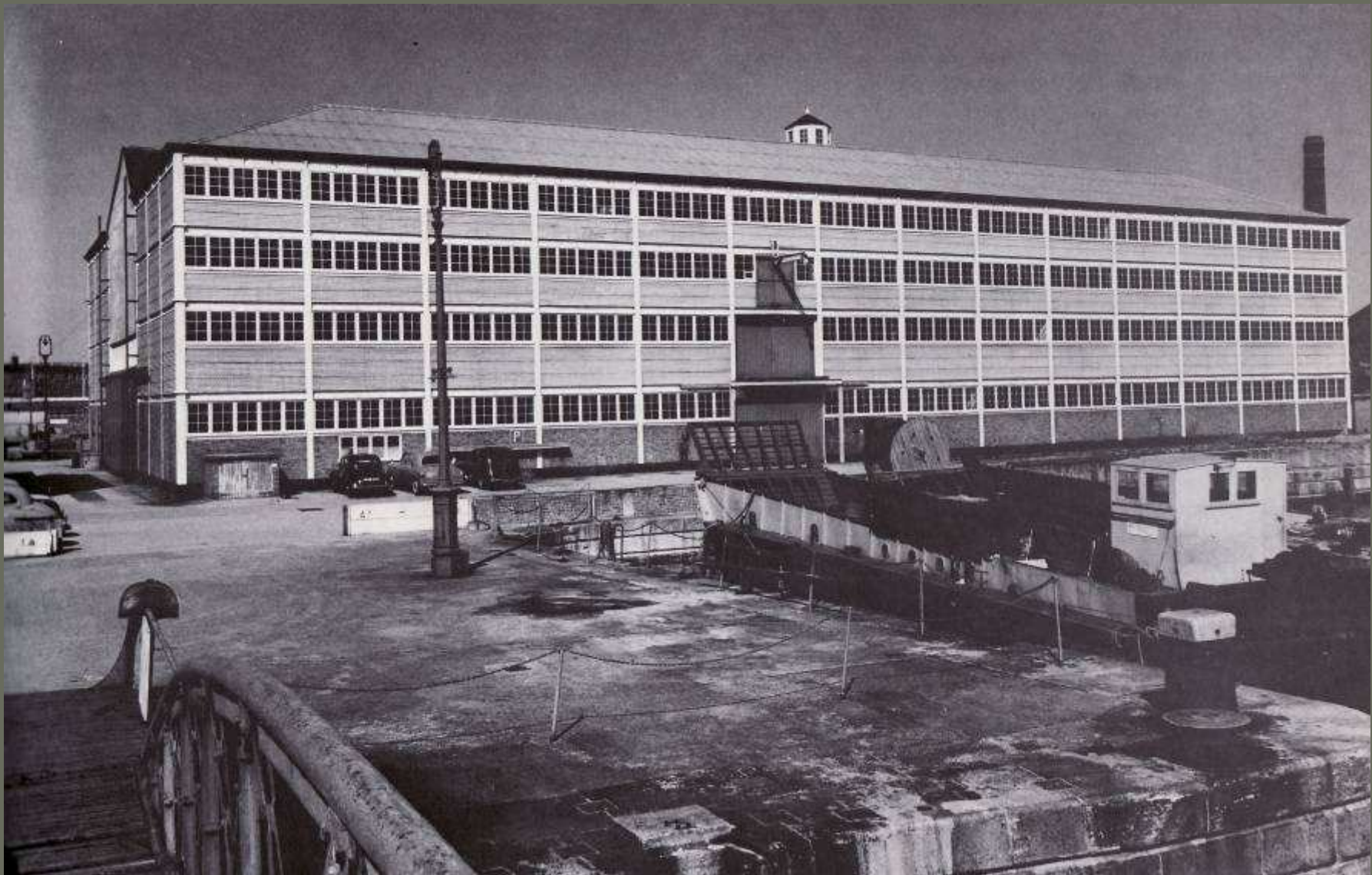
Vídeň, Ringstrasse, Radnice (Friedrich von Schmidt, 1872-83)
a Votivkirche (Heinrich Ferstel, 1856-79)

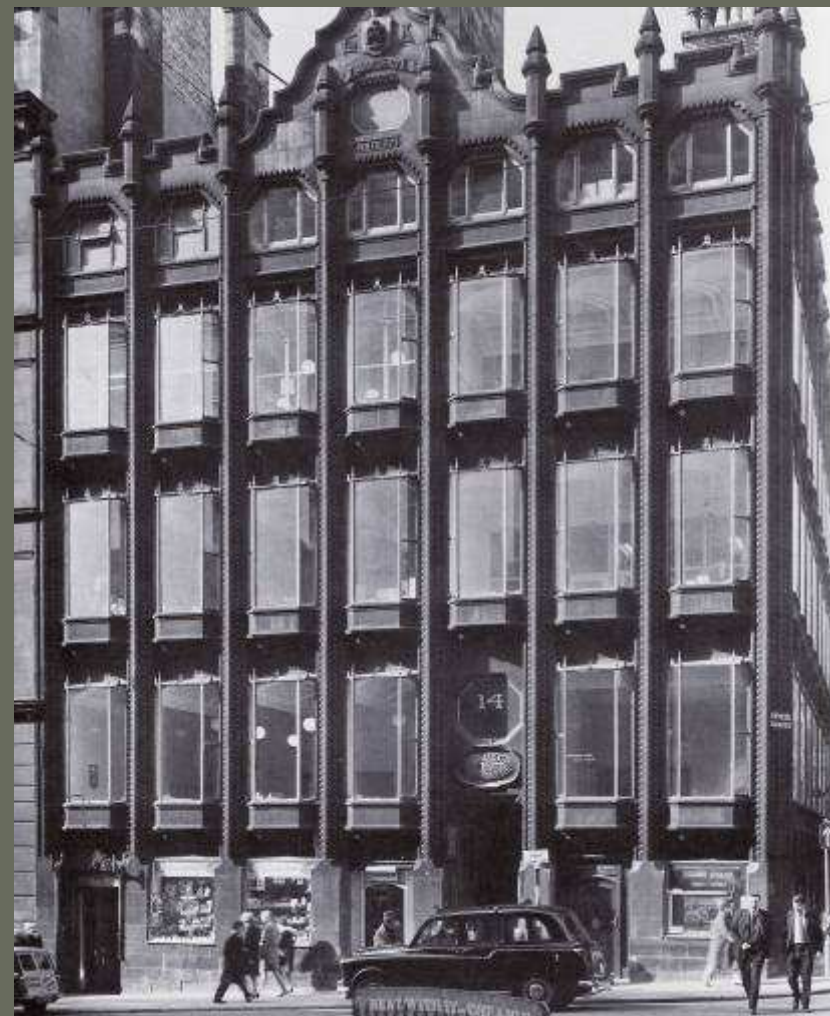
Zámek Neuschwanstien, Christian Jank, 1869-86

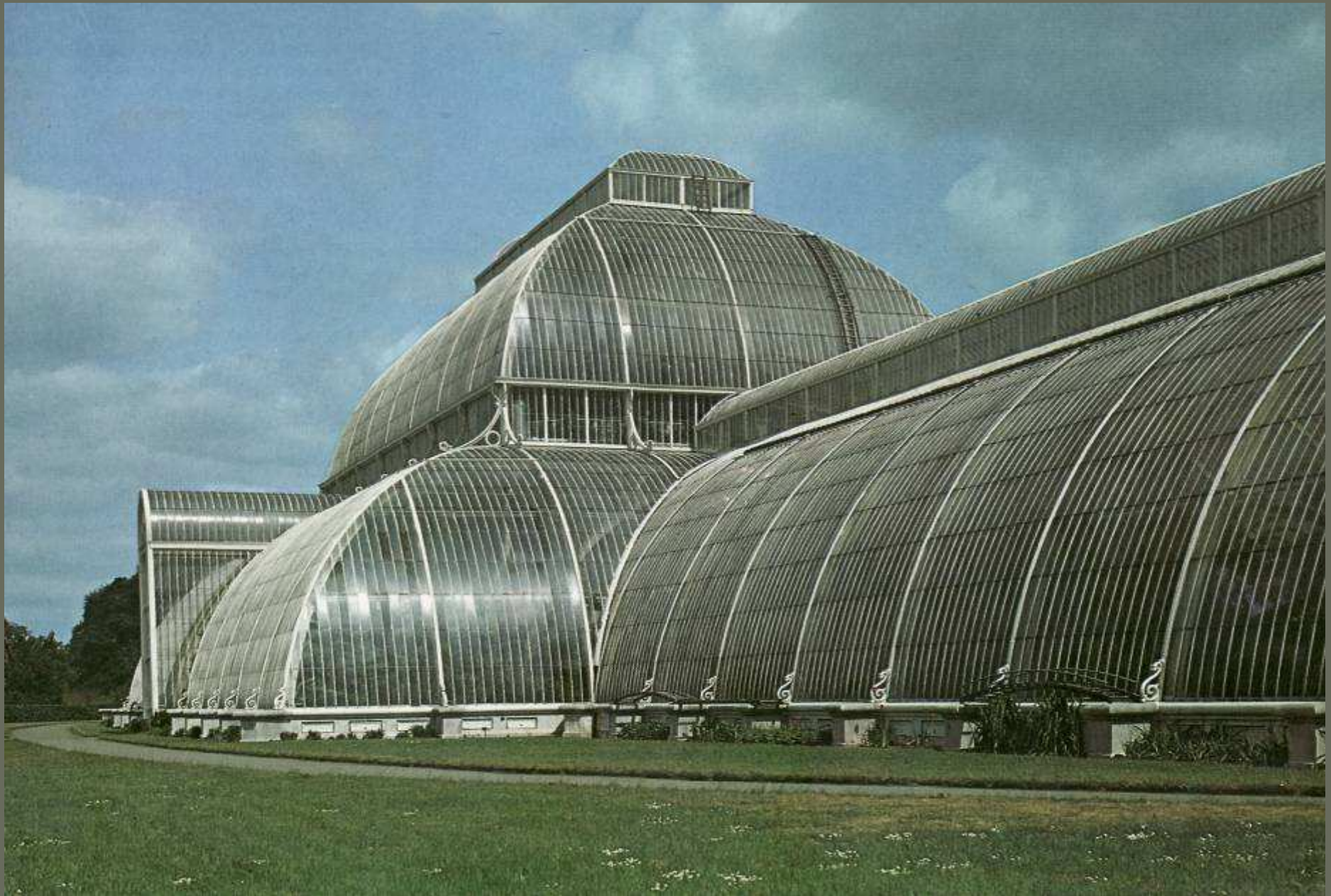
Crumlin u Newportu, viadukt, 1853-57

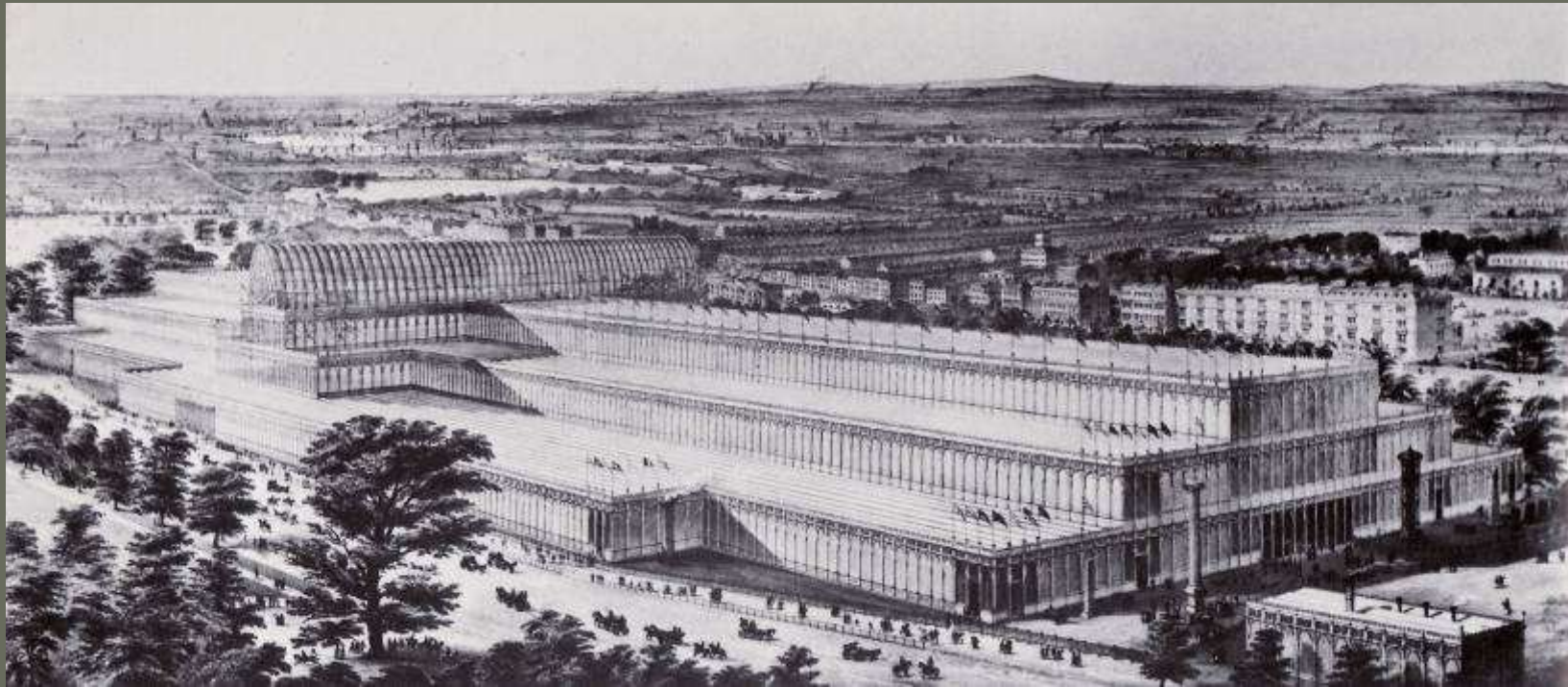
Sheerness, doky, přístřešek k ukládání člunů, 1856-60

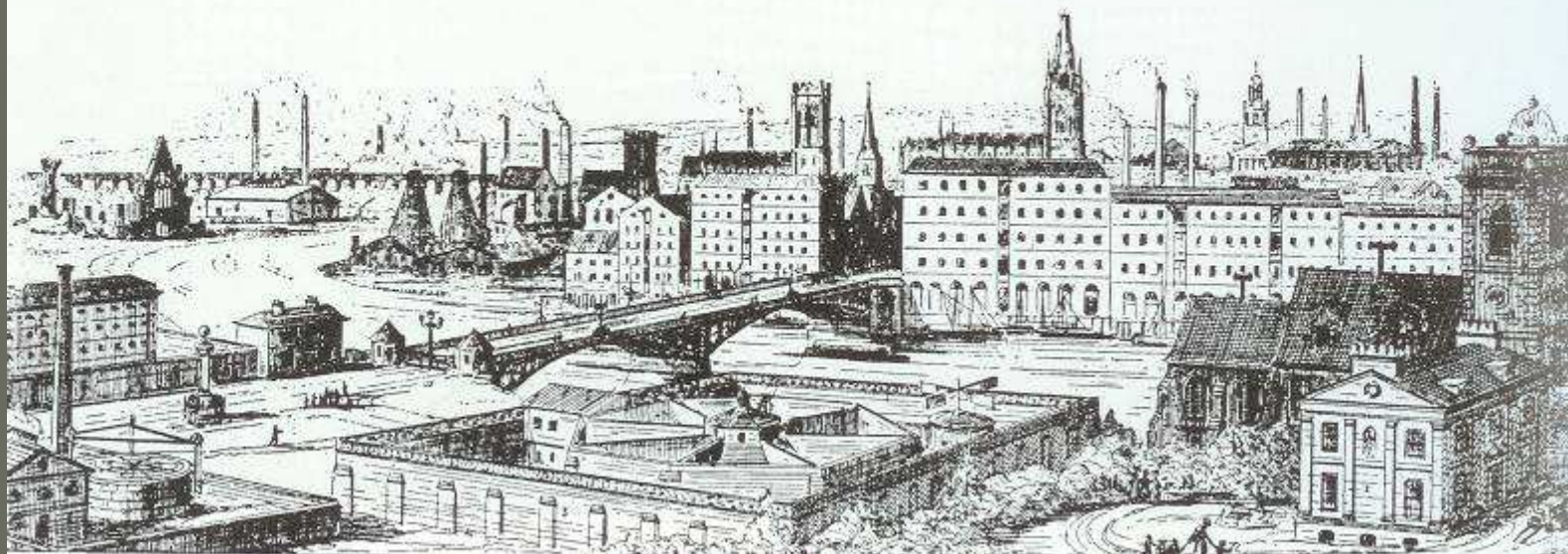
Glasgow, obchodní dům Gardner a syn, John Baird, 1855-56 (vlevo),
Liverpool, Oriel Chambers, Peter Ellis, 1864 (vpravo)

Kew Garden, Palm House, Decim Burton, Richard Turner, 1844-47

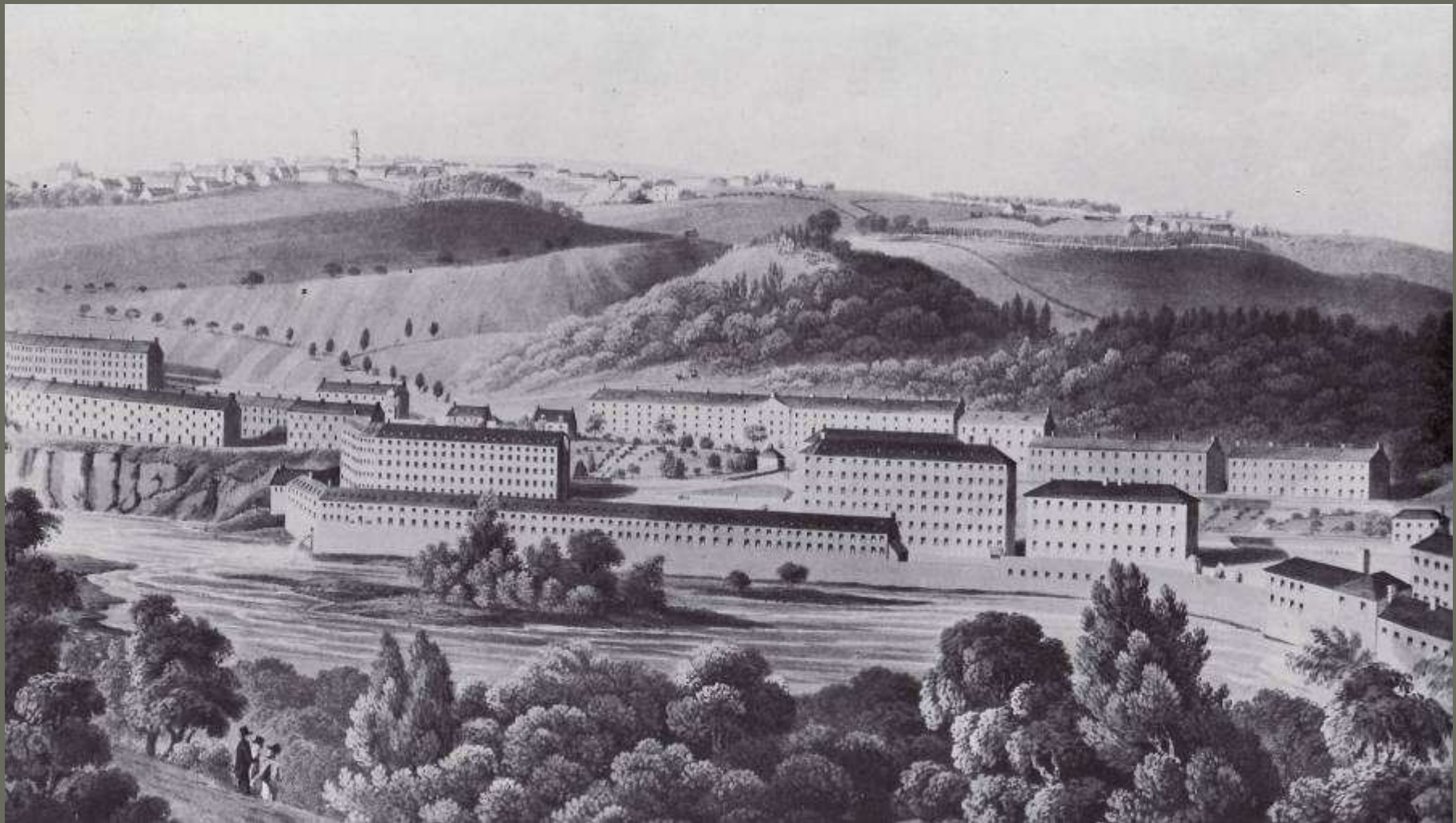

Londýn, Crystal palace, Joseph Paxton, 1851

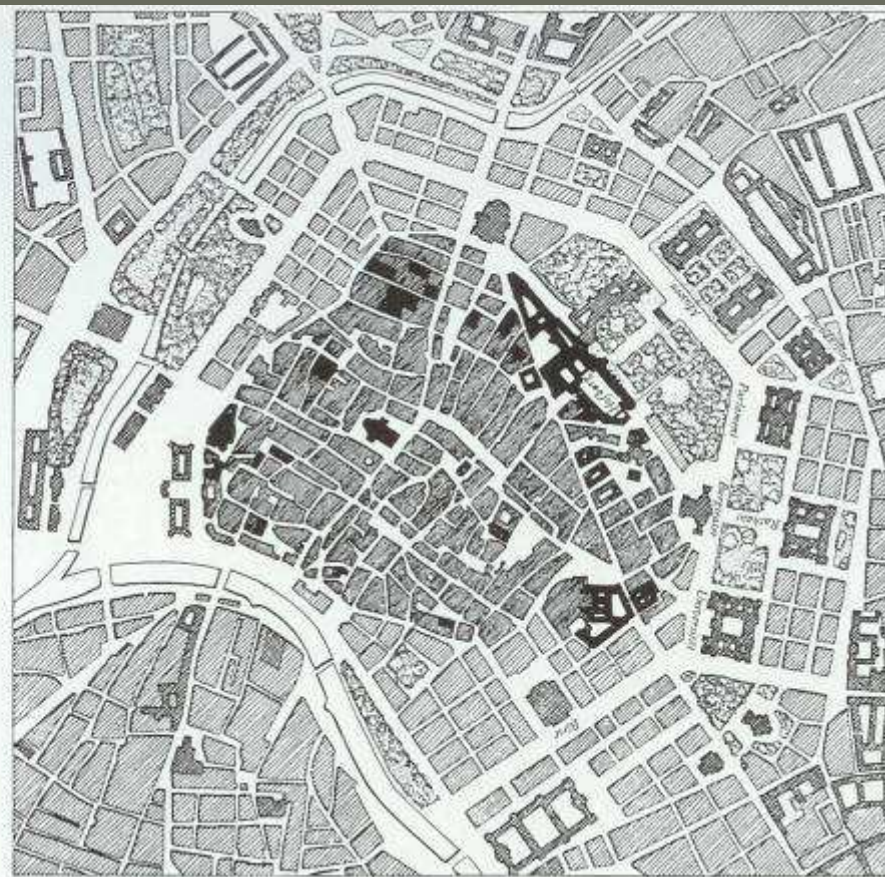

Srovnání historického a soudobého města, August Welby Pugin, 1836

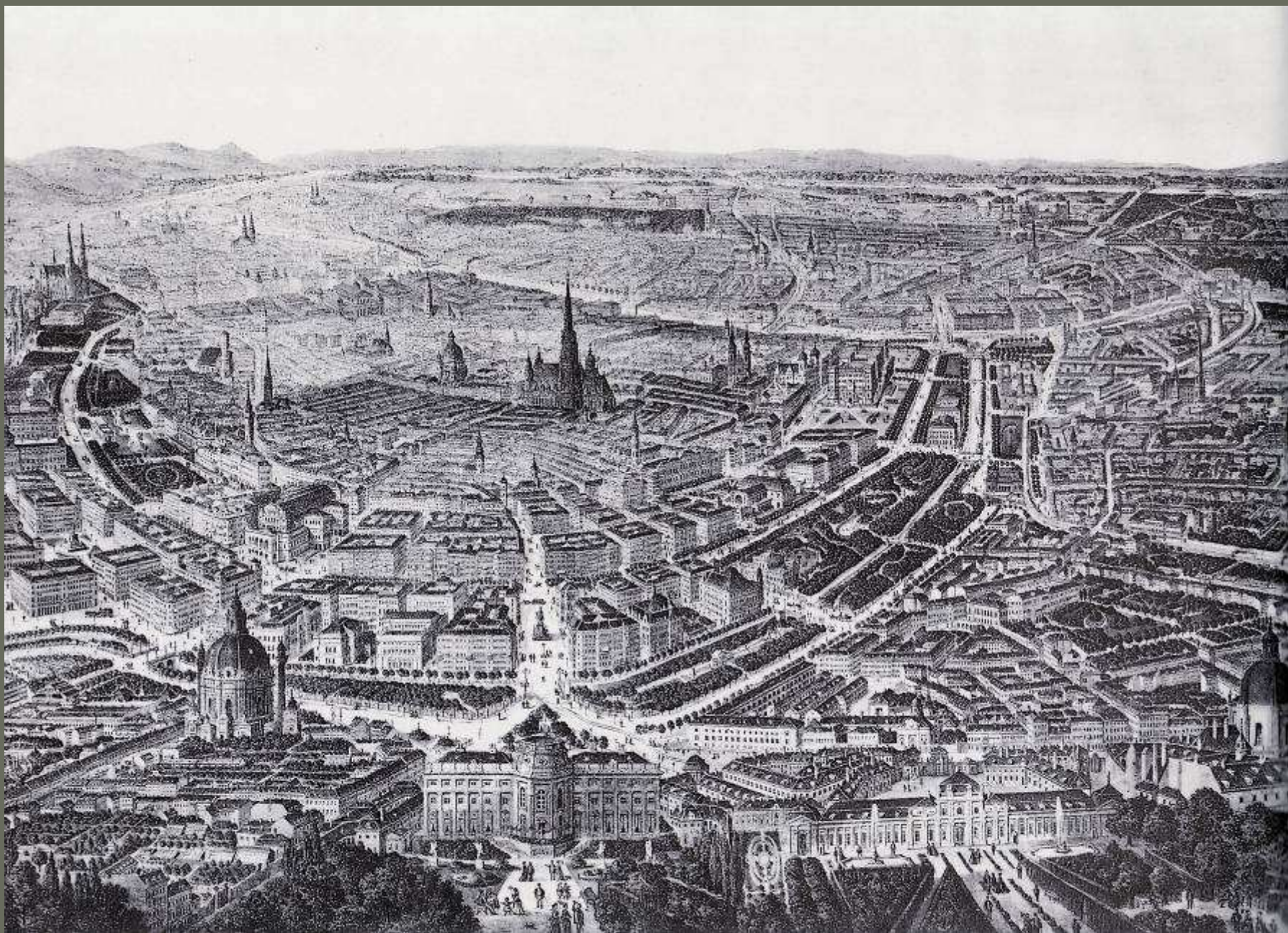

Robert Owen, New Lanark, projekt 1799

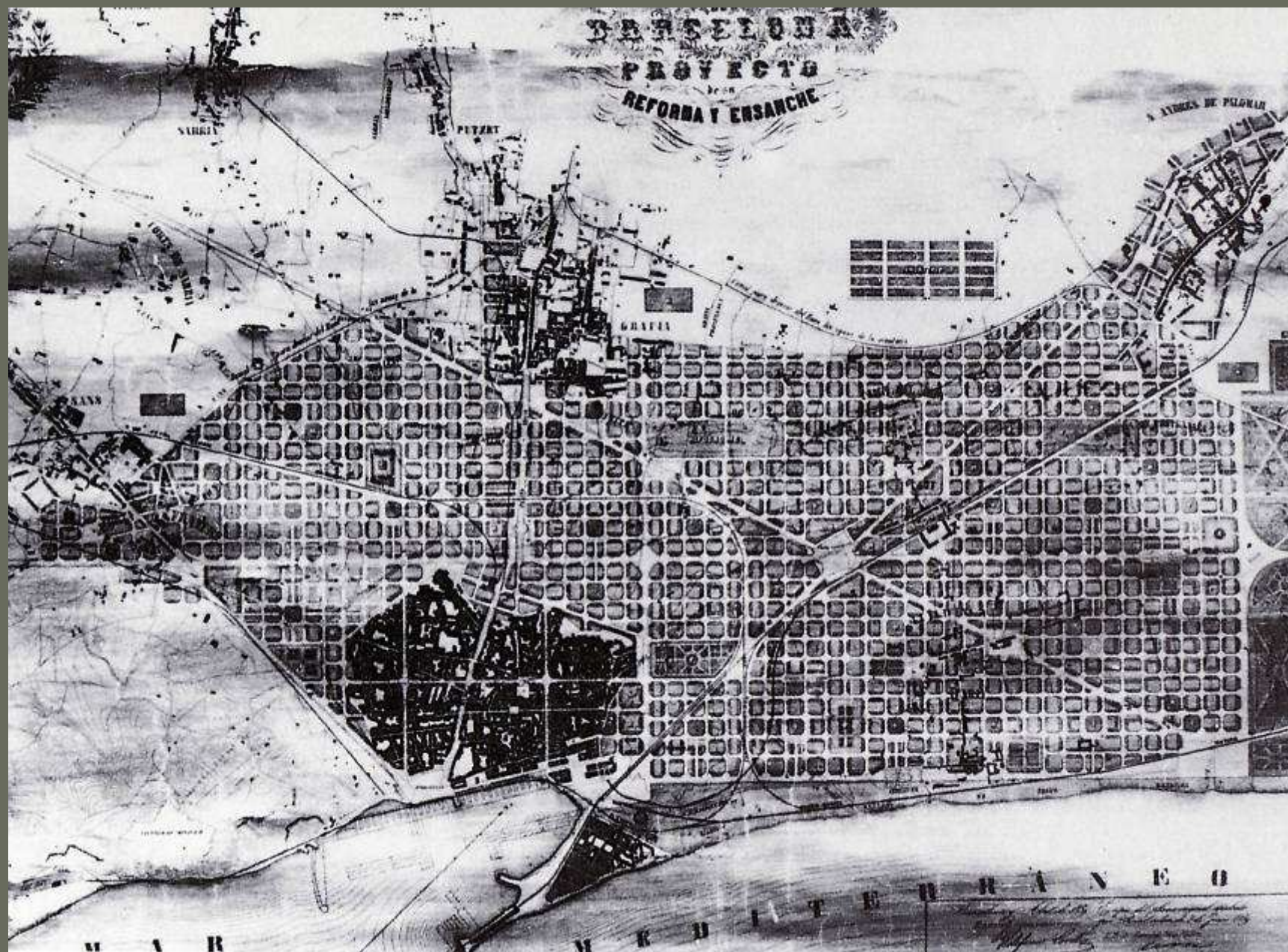

Vídeň, porovnání půdorysu středu města před a po výstavbě Ringstrasse

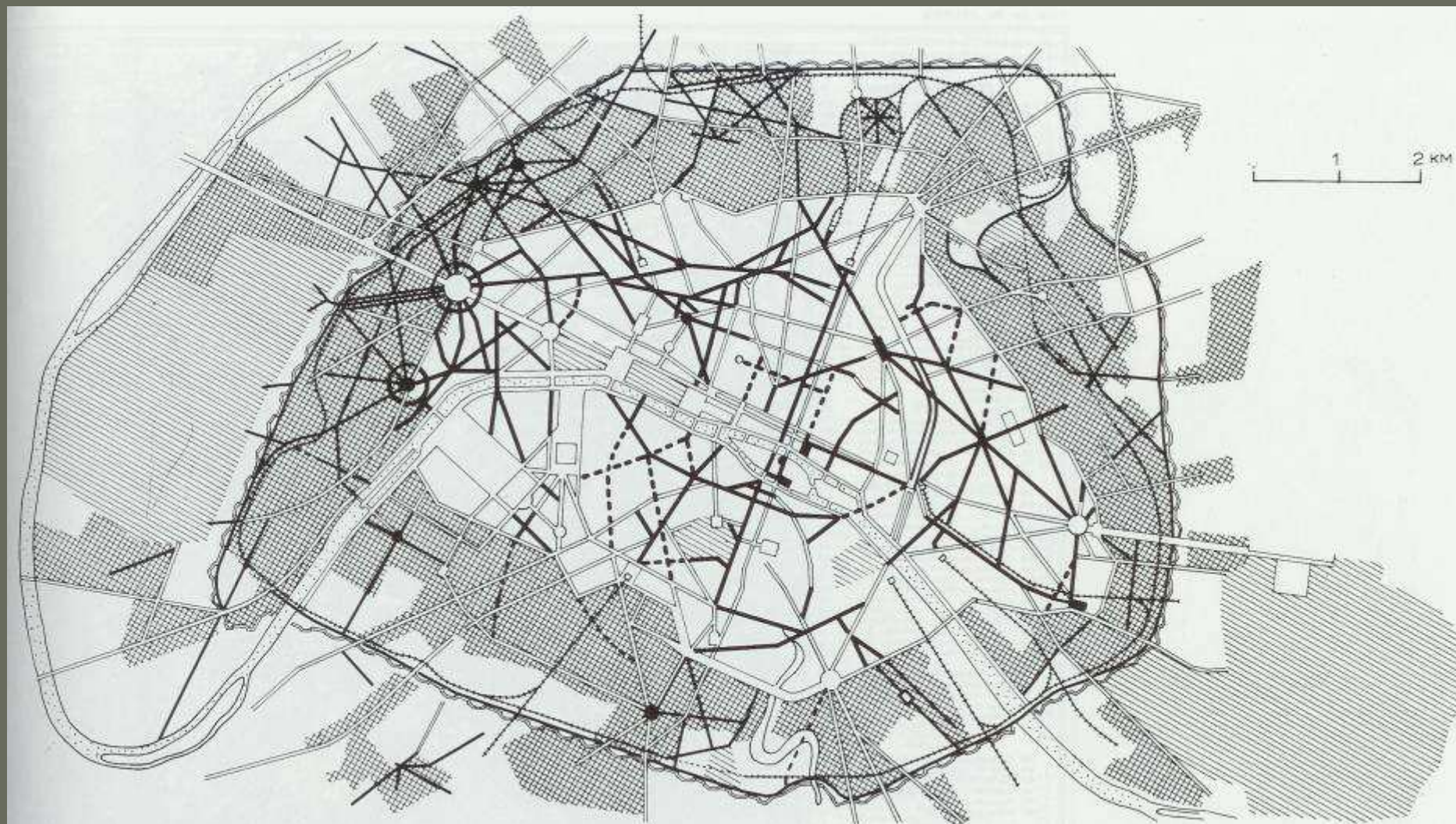

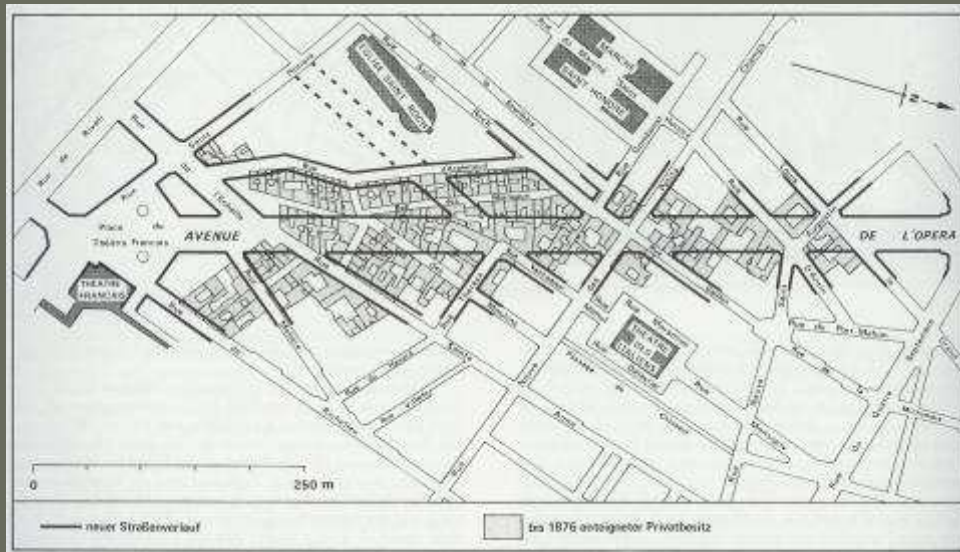
Vídeň celkový pohled na novou zástavbu Ringstrasse (postupná realizace 1850-1918)

Ildefonso Cerdá, Barcelona, plán přestavby města, 1859

Georges Hausmann, přestavba Paříže,
schematické zobrazení hlavních os a nově zastavěných území, projekt 1853

Paříž, Avenue de l'Opera, schéma urbanistického řešení a letecký pohled na dnešní stav

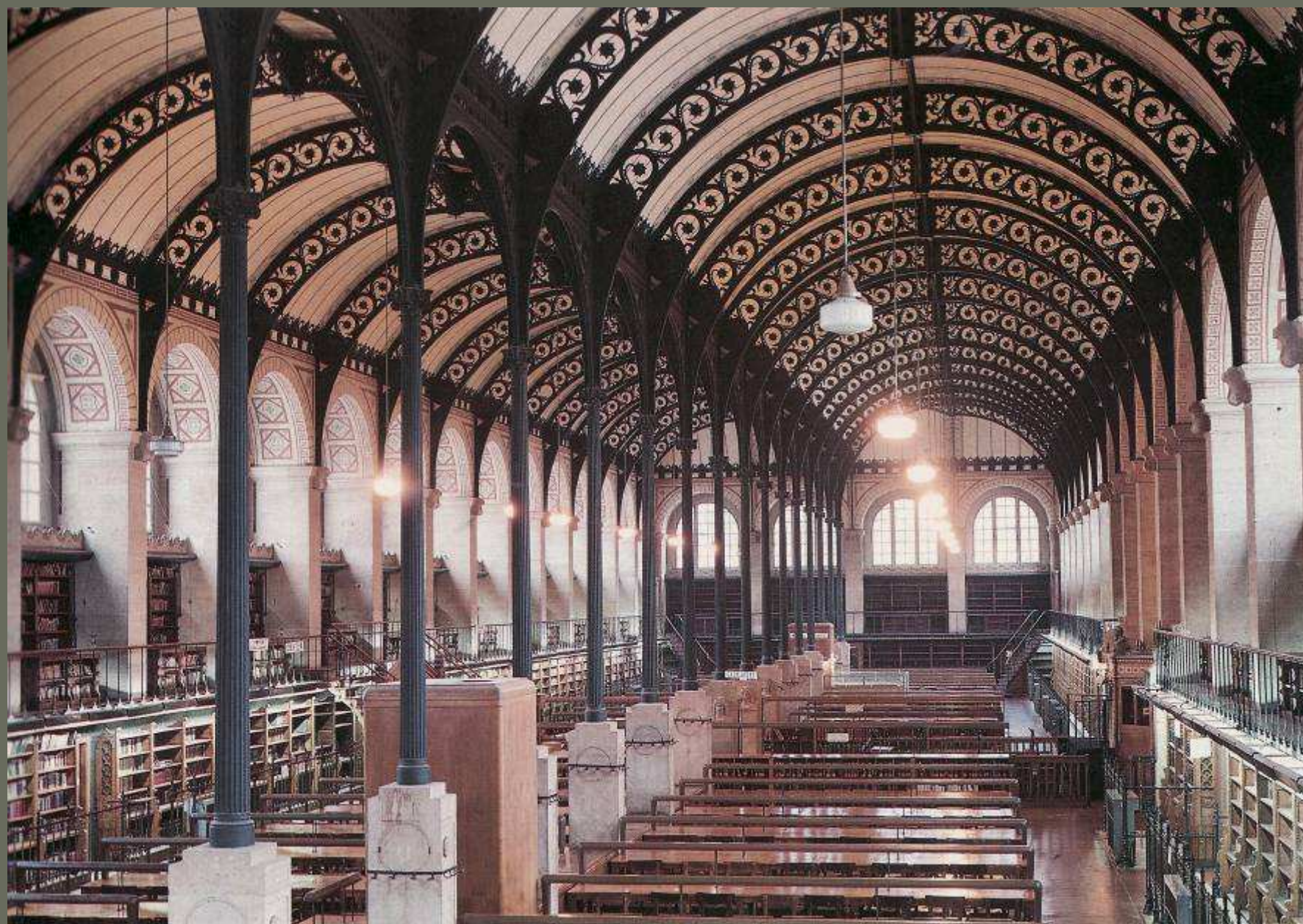

Paříž, Gare du Nord, Jacques Hittorf, 1861-64

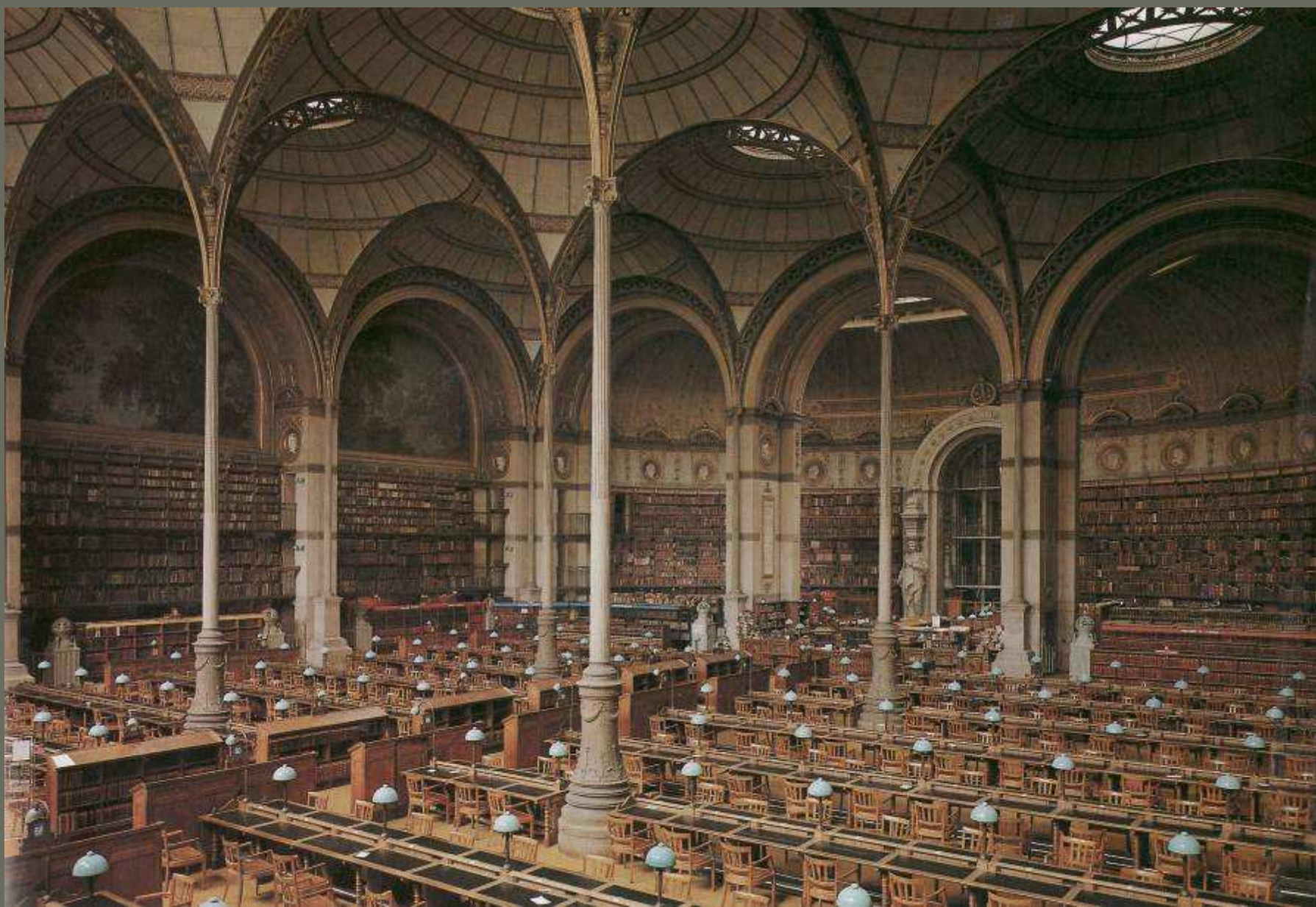

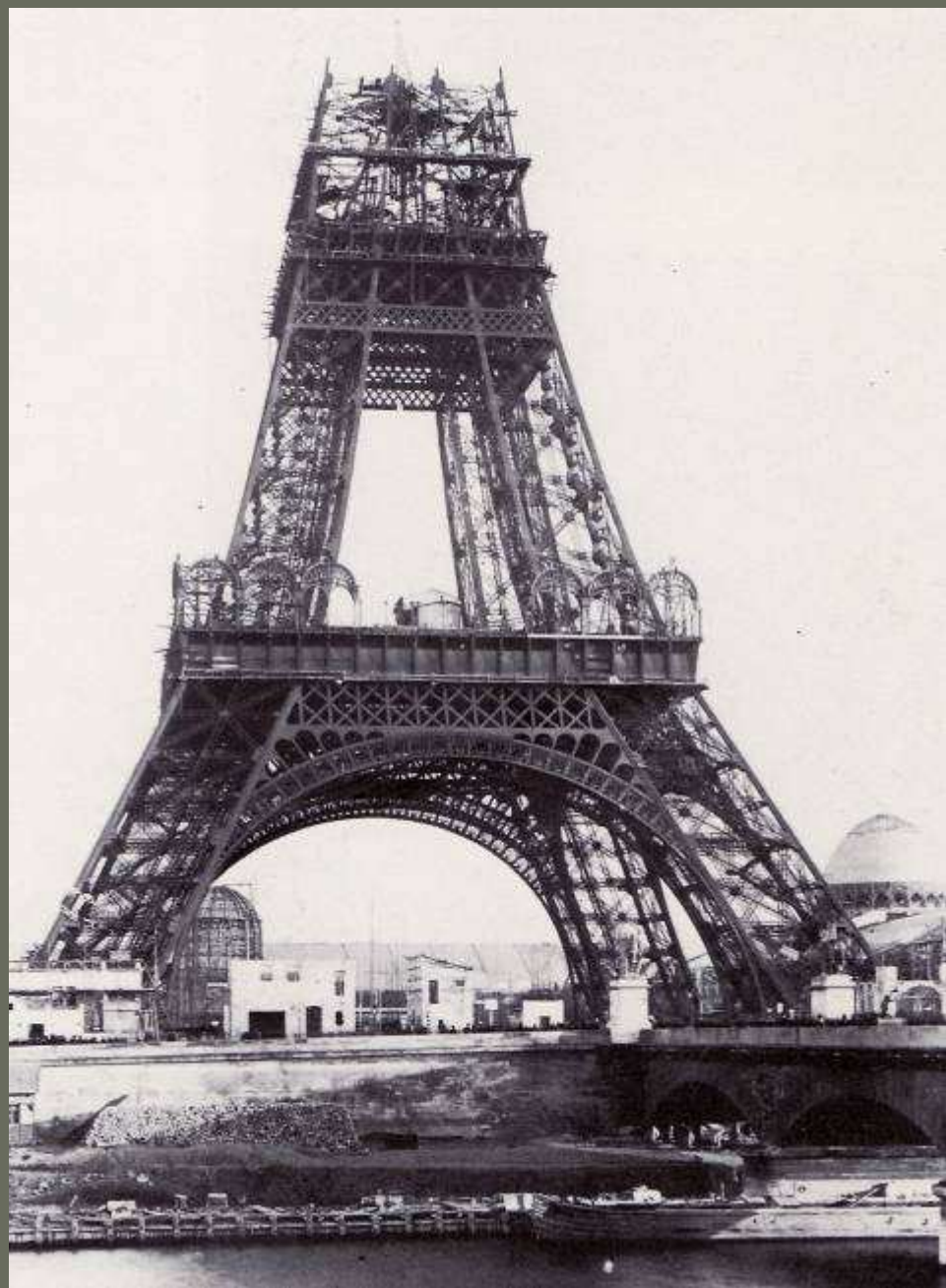
Paříž, Les halles centrales (centrální tržnice), Victor Baltard, 1855-57

Paříž, knihovna St.-Genevieve, Henri Labrouste, 1842-50

Paříž, Národní knihovna, Henri Labrouste, 1862-68

Paříž, Eiffelova věž, Gustav Eiffel, 1888

Bexleyheath (Kent), Red House, Philip Webb a William Morris, 1859